

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

лічних відносин і які пов'язані з правом на працю, розглядаються адміністративними судами. Таким чином, захист трудових прав судами здійснюється в порядку цивільного й адміністративного

судочинства. Вважаємо, що це є позитивним, оскільки спеціалізація щодо розгляду справ, пов'язаних із захистом права на працю, сприяє більш швидкому і якісному їх розгляду.

Список літератури: 1. Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 6. – Ст. 38. 2. *Кондратьев А.А.* Гарантии охраны трудовых прав рабочих и служащих: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. – М., 1985. – 25 с. 3. *Куренной А.М.* Трудовое право: на пути к рынку. – М.: Дело, 1997. – 368 с. 4. *Лозовой С.В.* Класифікація та принципи розгляду індивідуальних трудових спорів // Форум права. – 2008. – № 2. – С. 328-332. 5. *Матиевский М.Д.* Научное наследие. – Краснодар: Кубан. гос. ун-т, 2002. – 111 с. 6. Міжнародна організація праці. Конвенції та рекомендації 1919-1964 рр. – Т. II: Міжнародна організація праці. – Женева: Міжнар. бюро праці, 2001. – 1560 с. 7. Поняття трудових спорів, їх види та причини виникнення // Юрид. послуги Online // http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/literature/trud_pravo/094.php. 8. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: Пост. Пленуму Верхов. Суду України № 9 від 01.11.1996 р. // Зб. пост. Пленуму Верхов. Суду України в цивільних справах та з загальних питань: 1963 – 2007 рр. – Х.: Одиссей, 2008. – 512 с. 9. *Прокопенко В.І.* Трудове право України: Підручник. – Х.: Консум, 1998. – 480 с. 10. *Семенова И.В.* Трудовое право: Учеб. пособ. для вузов. – М.: Центр, 1998. – 156 с. 11. *Смолярчук В.И.* Законодательство о трудовых спорах. Процессуальные гарантии охраны трудовых прав рабочих и служащих. – М.: Юрид. лит., 1966. – 228 с. 12. Судова влада України. Єдиний Державний реєстр судових рішень України // <http://www.reyestr.court.gov.ua/>. 13. *Толкунова В.Н.* Трудовые споры и порядок их разрешения: Учеб. пособ. – М.: Юристъ, 1996. – 208 с. 14. *Чанышева Г.И., Болотина Н.Б.* Трудовое право Украины: Учеб.-справ. пособ. – Изд. 2-е доп. и перераб. – Харьков: Одиссей, 2001. – 512 с.

Надійшла до редакції 09.06.2009 р.

УДК 349.6

*О.М. Дроваль, здобувачка
при кафедрі екологічного права
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків*

ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ УКРАЇНИ ЗА ЦІЛЬОВИМ ПРИЗНАЧЕННЯМ

Для кожної країни земля – один з найвагоміших соціально-економічних активів, найцінні-

ший за своєю суттю і властивостями. Ось чому ефективно функціонування земельного ринку є

необхідною умовою для забезпечення динамічного економічного розвитку держави та її екологічної безпеки.

Землі в межах території України відрізняються своїм природним станом, притаманними їм соціально-економічними й виробничими характеристиками, що виконують різні функції. Законодавець поділяє їх на 9 самостійних категорій, що мають особливий правовий режим. В основі цього поділу лежить їх головне цільове призначення. Саме цей критерій і враховують уповноважені державні органи й органи місцевого самоврядування, які планують використання земель, їх поділ і перерозподіл на підставі даних обліку й земельного кадастру. Цільове призначення земель впливає на визначення змісту прав та обов'язків суб'єктів земельних правовідносин, органів управління використанням та охороною земель [9, с.55].

У сучасній земельно-правовій науці й нормотворчій діяльності тлумачення поняття «цільове призначення земель» займає основоположне місце, оскільки воно є однією з базових характеристик, яка визначає правовий режим будь-якої земельної ділянки. Як зауважив В.М. Єрмоленко, можна без перебільшення назвати розглядуване поняття наріжним каменем

земельного права, що становить підґрунтя формування його основних положень та інститутів [7, с. 27].

У чинному законодавстві України зазначене питання регламентується Земельним кодексом України, Законами України від 19 червня 2003 р. «Про охорону земель» [4; 2003. – № 39. – Ст. 349], від 22 травня 2003 р. «Про землеустрій» [4; 2003. – № 36. – Ст. 282], від 6 жовтня 1998 р. «Про оренду землі» [4; 1998. – № 46-47. – Ст. 280] (в ред. від 2 жовтня 2003 р.), постановами Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2002 р., № 502 «Про затвердження Порядку зміни цільового призначення земель, які перебувають у власності громадян або юридичних осіб» [15; 2002. – № 15. – С. 87], від 26 травня 2004 р., № 677 «Про затвердження Порядку розроблення проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок» [15; 2004. – № 21. – С. 44], від 26 травня 2004р. «Про затвердження Порядку здійснення природно-сільськогосподарського, еколого-економічного, протиерозійного та інших видів районування (зонування) земель» [15; 2004. – № 21. – С. 51].

Проблематики дослідження цільового призначення земель у різний час торкалися такі правознавці, як В.І. Андрейцев, Д. Ковальський, П. Кулинич,

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

А.С. Євстаф'єва, В.М. Єрмоленко, Р.І. Марусенко, А.М. Мірошніченко, В.В. Носік, О. Синецька [Див: 2; 3; 6-8; 10-14] та ін. Проте не можна стверджувати, що її правове поле повністю врегульовано, бо залишаються відкритими питання неповноти й суперечливості деяких норм законодавства, неоднозначності їх застосування, доцільності й ефективності поділу земель на категорії тощо.

Якщо розглядати поняття «цільове призначення» земель в розрізі наукових поглядів, можна виокремити декілька основних векторів дослідження даної тематики. Деякі науковці ототожують його з поняттями «правовий режим» і «категорії земель» [20]. Наприклад, Н.О. Шустікова визначає цільове призначення земель як установлений правовий режим, умови й межі використання земель для конкретних цілей [20, с. 2]. А.С. Євстаф'єва вказує, що його можна вважати підкатегорією виходячи з таких критеріїв, як категорії землі та її правового режиму; види цільового призначення, зазначені безпосередньо в ЗКУ; усталена практика; логіка [16, с. 1]. Схожу думку висловлює й О. Фелів, який допускає, що «категорія землі» й «цільове призначення» – поняття тотожні. Такий висновок він робить із того, що ст. 19 ЗК поділяє землі на різні кате-

горії саме відповідно до їх «основного цільового призначення» [18].

Ми не погоджуємося з вищезазначеними поглядами, оскільки цільове призначення за своїм об'єктом впливає на зміст прав та обов'язків суб'єктів земельних правовідносин і органів управління використанням та охороною земель. Інакше кажучи, основне цільове призначення земель є головним критерієм диференціації їх на самостійні категорії за екологічними, економічними та іншими показниками. А особливості правового режиму земель кожної категорії визначаються вже специфікою їх цільового призначення. Іншими словами, визначення цільового призначення земельної ділянки – це первинна дія, а правового режиму її використання й охорони – вже вторинне. Позицію, близьку до законодавчого трактування цільового призначення земель, займає П. Кулинич, який зазначає, що останнє окреслюється встановленими законодавством і конкретизованими відповідними органами влади допустимими межами використання земельної ділянки громадянами чи юридичними особами [11].

Отже, підсумовуючи наукові погляди на цільове призначення землі, вважаємо, що найповнішу характеристику даному поняттю дає В.М. Єрмоленко, вказуючи,

що до цього поняття прив'язано цільове й раціональне використання земель, їх охорона, особливості встановлення й реалізації права власності й речових прав на чужі земельні ділянки, земельно-правова компетенція органів державної влади тощо [7, с. 27]. Таким чином, законодавцеві потрібно прагнути, щоб усі ці зазначені критерії знайшли своє відбиття в законодавчій дефініції поняття «цільове призначення земель».

Звернувшись до аналізу законодавчого регулювання питання цільового призначення земель і поділу їх на категорії, можемо констатувати, що тут існують суперечливості між деякими нормами законодавства й неоднозначність їх застосування. Експлуатування земель відповідно до їх цільового призначення – один з основних принципів вітчизняного земельного законодавства, що є спадком радянської системи регулювання земельних відносин. Так, ще в Основах земельного законодавства (1968 р.) передбачалося 6 категорій земель. Це землі: (а) сільськогосподарського призначення, (б) населених пунктів, (в) промисловості, транспорту, курортів, заповідників та іншого несільськогосподарського призначення, (г) державного лісового фонду, (д) державного водного фонду, (е) державного запасу [8,

с. 28]. Земельний кодекс УРСР 1970 р. у ст. 4 також передбачав, що вся земля УРСР становить єдиний державний земельний фонд, який відповідно до цільового призначення охоплюється 6-ма категоріями [5; 1970. – № 29. – Ст. 205]. Згідно зі ст. 2 Земельного кодексу 1990 р. землі України поділялись уже на 7 категорій. Це землі: (а) сільськогосподарського призначення, (б) населених пунктів (міст, селищ міського типу і сільських населених пунктів), (в) промисловості, транспорту, зв'язку, оборони та іншого призначення, (г) природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного й історико-культурного призначення, (д) лісового фонду, (е) водного фонду, (є) запасу [4; 1991. – № 10. – Ст. 98].

Чинний Земельний кодекс України (далі – ЗК) у ст. 19 продовжив тенденцію до збільшення цього переліку, закріпивши 9 категорій з урахуванням поділу земель за основним цільовим призначенням. Це землі призначення: (а) сільськогосподарського, (б) житлової та громадської забудови, (в) природно-заповідного й природоохоронного, (г) оздоровчого, (д) рекреаційного, (е) історико-культурного, (є) лісогосподарського, (ж) водного фонду, (з) промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та ін. [4; 2002. – № 3-4. – Ст. 27]. Як бачимо, кожна земельна ді-

лянка незалежно від форми власності чи використання має цільове призначення.

Однак, на жаль, задум законодавця не завжди втілюється в чіткій і послідовній системі правових норм, покликаних його реалізувати. Зокрема, варто звернути увагу на різницю між термінами, вжитими законодавцем у ст. 19, ст. 1 Закону України «Про землеустрій» і в ст.143 ЗК – відповідно: «основне цільове призначення» і «цільове призначення». Постає закономірне питання: ці поняття тотожні чи відмінні: адже від цього може залежати правомірність використання особою земельної ділянки для конкретних потреб.

Так, виходячи зі змісту ст. 1 вказаного Закону «цільове призначення земельної ділянки» – її використання за призначенням на підставі документації із землеустрою у встановленому законодавством порядку. Ця дефініція не конкретизує нам основного змісту й критеріїв, за якими визначається цільове призначення земельної ділянки. Стаття 19 ЗК взагалі не тлумачить поняття «цільове призначення», а лише перелічує названі законодавцем категорії земель. У ст. 143 ЗК також згадується «цільове призначення земельної ділянки», як превалюючий обов'язок власників і землекористувачів при експлуатаванні

землі.

Досліджуючи підзаконні нормативні акти щодо застосування в них цього поняття, звернімо увагу на постанову Кабміну України «Про затвердження Порядку зміни цільового призначення земель, які перебувають у власності громадян або юридичних осіб» від 11 квітня 2002 р., № 502, яка також оперує саме ним, а не поняттям «основне цільове призначення». А вивчаючи норми, що визначають санкції за порушення земельного законодавства, ми побачили, що ст. 53 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлює відповідальність саме за порушення цільового призначення земель [5; 1984. – № 5 (Дод.). – Ст. 1122]. Із поглибленого аналізу норм законодавства випливає наступне. Якщо передбачається *основне* цільове призначення, то має існувати й «неосновне». За змістом цільового призначення є всі підстави вважати диференційований режим земель у межах однієї категорії. Приміром, у межах земель сільськогосподарського призначення можна вирізнити землі для ведіння фермерського або особистого селянського господарства, городництва, садівництва тощо, тобто поділ їх на самостійні категорії, що становить первісну їх класифікацію. В середині ж кожної з них можлива подальша кла-

сифікація на види й підвиди земель залежно від певних критеріїв.

Про необхідність експлуатування земельної ділянки саме за її цільовим (а не основним цільовим) призначенням можемо дізнатись і з відповідної граfi державного акта на право власності на ділянку чи постійного користування нею. І в затверджених постановою Кабміну України формах цих актів ідеться саме про «цільове призначення (використання) земельної ділянки» [15; 2002. – № 14. – Ст. 753]. Відповідно до ч. 1 ст. 126 ЗК зазначений документ надає право й визначає обсяг дозволеного використання земельної ділянки, а з його змісту контролюючі державні органи можуть довідатись про допустимі види її експлуатування.

Підсумовуючи викладене, можемо сказати, що законодавець допустив неоднозначність (двоакість) тлумачення правових норм, що стосуються цільового призначення земель. Підтримуючи думку Р.І. Марусенко, зазначимо, що власникам і землекористувачам належить дотримуватись вимог використання земель відповідно саме до цільового їх призначення, а не вказаного в ст. 19 ЗК «основного цільового призначення», адже зміст останнього в земельному законодавстві не розкрито й

може тлумачитися по-різному [12, с. 5].

Нажаль, цей випадок неоднозначності застосування правової норми в чинному земельному законодавстві непоодинокий. Подвійне трактування спостерігається також у таких поняттях як «цільове призначення» та «цільове використання» земель.

Так, не витримує критики положення такого документа, як «Український класифікатор цільового використання землі», затверджений листом Держкому по земельних ресурсах України 24 квітня 1998 р. [17], де для поділу земель на категорії жито словосполучення «цільове використання», а не «цільове призначення», а поділ земель на відповідні класифікаційні одиниці здійснений зовсім по-іншому, ніж у діючому на час його прийняття ЗК України 1990 р., а також у чинному ЗК. Відтак, знову постає запитання: умисно органами державної влади розрізняються поняття «цільове використання» й «цільове призначення» земель ачи це форма недосконалого викладення термінів? Однак тішить думку той факт, що зазначений класифікатор не зареєстровано Міністерством юстиції, а тому він не може застосовуватись як такий, що впливає на здійснення громадянами України своїх прав на землю. Разом із

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

цим треба звернути увагу на формулювання, яке міститься у формах державних актів на право власності й постійного користування земельними ділянками: «цільове призначення (використання) земельної ділянки». Так чи є цільове використання, про яке йдеться в обох цих актах, одним поняттям? Навряд, адже у формах державних актів на підставі першої частини словосполучення «цільове призначення...» при видачі документа вписується саме те призначення, на яке поділяються категорії земель за чинним ЗК і про яке вже згадувалося вище. Отже, положення класифікатора не тільки за формою, а й за змістом не можуть бути застосовані для використання в державних актах, оскільки вони абсолютно не відповідають нормам ЗК та інших нормативних актів вищої юридичної сили.

Окремої уваги заслуговує питання доцільності й ефективності поділу земель на категорії. Науковці неодноразово звертали увагу на те, що існуючий поділ не відповідає вимогам сучасного стану розвитку земельних відносин [2, с. 140-144]. З нашої точки зору, підхід законодавця до поділу земель України на категорії є нелогічним і неефективним.

Аналізуючи зміст ст. 19 ЗК, можна зробити висновок, що поділ земель на категорії здійс-

нено за абсолютно розрізненими критеріями, як-от: (а) види економічної діяльності, які можуть здійснюватися на даних землях; (б) критерії екологічних (природних) властивостей землі; (в) сфери, профілі діяльності суб'єктів відповідних прав на земельні ділянки, тобто за змістом правосуб'єктності осіб, які використовують їх для певних потреб, та ін.

Не погоджуючись з існуючою системою поділу земель, А.М. Мірошниченко зазначає, що формулювання ст. 19 ЗК України, в якій проголошується поділ земель на категорії саме за критерієм цільового призначення, не завжди відповідають дійсності. Адже в багатьох випадках земельні ділянки відносять до певної категорії не за їх цільовим призначенням, а, наприклад, за суб'єктом використання (див., приміром, положення ст. 68 ЗК і ст. 23 Закону України «Про транспорт» [4; 1994. – № 51. – Ст. 446] щодо земель транспорту, ст. 77 ЗК щодо земель оборони), за територіальним розміщенням (див. ст. 38 ЗК щодо визначення земель житлової та громадської забудови). Крім того, існуючий поділ земель на категорії не охоплює їх повністю. Так, поза межами існуючої класифікації залишаються землі загального користування населених пунктів [13, с. 19, 20].

З погляду В.І. Андрейцева, не знайшли адекватного відбиття в легальному поділі земель на категорії й землі «культурного (церковного) фонду, ... космічного забезпечення, державного матеріального резерву, водно-болотних угідь та торф'яного фонду, родовищ корисних копалин, мисливського фонду та підвищеної екологічної небезпеки» [3, с. 60].

Як вбачається, недоопрацьованим залишився й порядок визначення такої категорії земель, як землі водного фонду. Логічно було б їх визначити за аналогією із землями лісового фонду, які відповідно до змін, внесених у ЗК 8 лютого 2006 р., стали йменуватися «землі лісогосподарського призначення», чим було б дотримано критерій поділу земель саме за їх цільовим призначенням.

Критикуючи існуючий поділ земель за категоріями, В.В. Носік підкреслює, що ретроспективний аналіз юридичної природи принципу цільового призначення останніх показує, що такий поділ для радянського земельного ладу був виправданим. Адже він був заснований на підставі націоналізації земельного фонду, на праві виключної державної власності на землю й на застосуванні адміністративно-командного методу управління у сфері використання її як засобу вироб-

ництва й просторово-операційного базису. Той факт, що законодавець використовує цільове призначення земельних ділянок в умовах реформування земельних відносин на ринкових засадах, свідчить, що в теорії земельного права правова природа такого явища, як установлення цільового призначення земель, залишається недослідженою [14, с. 168-170].

В.В. Носік також наголошує, що поділ земель на чітко визначену кількість категорій з особливим правовим режимом для кожної з них створює реальні перешкоди у здійсненні громадянами та юридичними особами суб'єктивних земельних прав. Він вважає, що правовий режим землі має закріплюватись на основі планування територій з урахуванням вимог чинного законодавства України щодо формування національної екологічної мережі [14, с. 178]. Схожу точку зору має й В.М. Єрмоленко, зазначаючи, що в підґрунтя поділу земель за категоріями варто покласти принцип раціональності природокористування, а цільове призначення землі доцільно замінити принципом зонування, який набуває все більшого поширення в розвинених зарубіжних країнах [7, с. 28].

На нашу думку, поділ земель на категорії в Україні потрібно здійснювати в першу чергу

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

з урахуванням екологічного аспекту, дотримуючись балансу екосистеми й природних властивостей земель, а не їх економічної вигоди, як це має місце в країнах Західної Європи та США. Це пояснюється низьким розвитком нашої держави порівняно з найбільш розвиненими країнами, де дотримання екологічного балансу природних ресурсів є природним явищем, бережливе й економне ставлення до природних ресурсів вкорінено в менталітеті людей, а тому система державного управління й контролю природними ресурсами працює ефективно й на належному рівні.

Що ж стосується поділу земель за принципом зонування, вважаємо, що це є передчасним проектом для України. Зонування є зручним насамперед для класифікації земель у сфері землекористування, що служить швидкій ідентифікації майна (земель), у яке можна робити капіталовкладення [1], тому даний принцип є актуальним не для всіх категорій земель, а лише призначених для містобудування. Крім того, спираючись на результати досліджень, зроблених за підтримки Агенства США з міжнародного розвитку, для України зазначений проект на даному етапі розвитку є економічно невігідним.

Практика зонування сьогодні

ні передбачає використання 2-х основних інструментів, яких в Україні наразі бракує. Перший вимагає суттєвих капіталовкладень для розроблення й підтримки сучасної системи зберігання інформації з використанням передових технологій (наприклад, цифрове складання мап), якої в українських органах місцевого самоврядування немає. Другий інструмент – це залучення досвідчених спеціалістів до управління цією системою й містобудуванням, яких Україна на сьогодні, на жаль, не має. Цю ситуацію належить брати до уваги при розробленні закону про зонування територій [1, с. 11].

Скасування чогось потребує не просто адекватного, а прогресивнішого заміщення іншим поняттям чи процесом. На наше переконання, в даний час, в умовах світової й державної фінансової кризи, найбільш доцільним варіантом регулювання українського ринку земельних відносин є усунення суперечностей в основоположних поняттях чинних норм вітчизняного законодавства, досягнення однозначності їх застосування, вироблення єдиного підходу до вже існуючих категорій земель або прийняття окремого закону, який регламентував би цільове призначення земель України в межах категорій і правовий режим їх використання.

Список літератури: 1. Аналіз правової бази зонування та державної реєстрації речових прав на нерухоме майно в Україні: Звіт Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та Корпорації «Виклики тисячоліття» (MCC) в рамках Проекту сприяння торгівлі та інвестиціям USAID/TIBA (контракт № AFP-I-00-04-00005-00) [Електрон. ресурс] режим доступу: www.tiba.org.ua/ 2. *Андрейцев В.І.* Земельне право і законодавство суверенної України: Актуальні проблеми практичної теорії – К.: Знання, 2005. – 445 с. 3. *Андрейцев В.І.* Суверенній Україні – нову «Земельну Конституцію» (концептуальні підходи до підготовки проекту Кодексу законів України про землю) // Право України. – 1999. – №9. – С. 59. 4. Відомості Верховної Ради України. 5. Відомості Верховної Ради Української РСР. 6. *Євстаф'єва А.С.* Проблеми правової реалізації законодавчих прав громадян на земельні ділянки [Електрон. ресурс] Режим доступу: http://tezy.btsau.edu.ua/files/x_v5dn4a50.pdf. 7. *Єрмоленко В.М.* Проблемні питання цільового призначення земель // Актуальні проблеми правового забезпечення екологічної безпеки, використання та охорони природних ресурсів: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. – Х., 2009. – С. 27-29. 8. *Ерофеев Б.В., Краснов Н.И., Сыроедов Н.А.* Нормативные акты о земле. – М.: Юрид. лит., 1978. – С. 28. 9. Земельний кодекс України: Наук.-практ. коментар. – 4-те вид., доп. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2007. – 624 с. 10. *Ковальський Д.* Проблемні питання порядку зміни цільового призначення земель, які перебувають у власності громадян або юридичних осіб // Юрид. Україна. – 2003. – №3. – С. 36-40. 11. *Кулинич П.* Цільове призначення та цільове використання земель за новим земельним кодексом // Юрид. журн. – 2002. – № 3 [Електрон. ресурс] Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=495>. 12. *Марусенко Р.І.* Деякі аспекти принципу використання земель за цільовим призначенням [Електрон. ресурс] Режим доступу: www.e-pravo.com.ua/.../cileve-pruznachenya-zemel_marusenko.doc. 13. *Мірошниченко А.М.* Земельне право України: Навч. посіб. – К.: Ін-т законодавства Верхов. Ради України, 2007. – 432 с. 14. *Носік В.В.* Право власності на землю Українського народу. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 544 с. 15. Офіційний вісник України. 16. *Синецька О.* Щодо цільового призначення земельних ділянок // Вісн. прокуратури. – 2007. – №12(78). – С. 86-90. 17. Український класифікатор форм власності на землю. Український класифікатор цільового використання землі: Затв. листом Держкомзему України 24.04.1998 р., № 14-1-7/1205. 18. *Фелів О.* Цільове призначення землі // Юрид. журн. [Електрон. ресурс] Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3029>. 19. *Штукатурова А.І.* Правова природа зонування земель населених пунктів України // Земельні відносини і просторовий розвиток в Україні: Матер. Міжнар. наук. конф. – К.: РВПС України НАН, 2006. – С. 249. 20. *Шустикова Н.О.* Управління цільовим використанням земель [Електрон. ресурс] Режим доступу: www.pdaa.com.ua/np/pdf5/25.pdf.

Надійшла до редакції 18.09.2009 р.